

Poslanie univerzity v tret'om tisícročí v perspektíve kategórií pravdy a kultúry

René Balák

Vychádzajúc z nesmierneho významu tejto oblasti, ktorou nesporne je formačný proces a vedecký výskum na univerzite, je nutné, aby si všetci zodpovední činitelia boli vedomí parciálnej bezvýhodiskovosti a určitej beznádejnosti súčasnej situácie a spirituálneho kolapsu, dominujúceho v dnešnej dobe. To svedčí o určitých duchovných a morálnych zmenách v spoločnosti, ktoré sú pozorovateľné dlhšiu dobu. Nové formy kultúry, z ktorých vyplývajú nové spôsoby myslenia, morálneho konania a trávenia voľného času, otvárajú otázku nových ciest, ktorými sa bude uberať zveľad'ovanie a rozširovanie kultúry¹ ale i vzdelávania a formácie.

V poslaní univerzity zohráva veľký význam uvedomenie, pochopenie a prijatie fenoménu sekularizácie², ako častej sprievodnej reality, ktorá spôsobila rozštiepenie medzi pravdou a kultúrnou formáciou ľudskeho subjektu. Univerzita svojou činnosťou obnovuje formáciu, vzdelávanie a kultúru človeka, ktorý sa tragickým spôsobom pokúsil definitívne nahradiť rozmer transcendentna vo vzdelávaní, kultúre a vo vedeckom výskume niečím, čo sám vytvoril. Autentické pravdivé svedectvo univerzity má nesmierny význam predovšetkým z hľadiska morálnej zodpovednosti za budúcnosť človeka a spoločnosti, nakoľko je to oblasť výskumu, intelektuálnej a duchovnej formácie a kultúrneho rozvoja ľudskej osoby v dnešných podmienkach začínajúceho tretieho tisícročia. Táto špecifická oblasť poskytuje veľké možnosti pre pozitívne pôsobenie univerzity v spoločnosti za predpokladu vytvorenia adekvátnych podmienok, ktoré budú umožňovať univerzite činnosť smerujúcu k ohlasovaniu pravdy.

Možno konštatovať, že oblasť formácie, vzdelávania a vedeckého výskumu má veľký význam nielen pre prítomný okamih ale predovšetkým má význam pre budúce generácie ľudí, ktorí sú povolani k tomu, aby hľadali pravdu v tejto dimenzii svojho života a následne konali v duchu objektívnej pravdy. V duchu zodpovednosti za prítomný okamih i za budúce generácie má univerzita vychádzať zo základnej požiadavky hľadania objektívnej pravdy, čo si vyžaduje zapojenie celého človeka, ktorý ako pedagóg rozvíja v študentovi tvorivosť, inteligenciu a poznanie sveta a ľudí.

Oblasť vedy a vzdelávania, kde prebieha autentický rozvoj osoby vo vede a vo formačnom procese, ktorý by mal prispievať multidimenzionálnemu blahobytu človeka, je jednou z najdôležitejších úloh štátu a všetkých inštitucionálnych subjektov v spoločnosti, primárne však univerzity, zabezpečujúcej najvyššie špecializačné formovanie ľudskeho subjektu. Poslaním kresťanskej univerzity spočíva v tom aby vniesla do života spoločnosti kresťanské morálne, kultúrne a duchovné hodnoty, naznačujúce skutočné určenie cieľa a zmyslu života ľudskej osoby i spoločnosti. Kresťanská univerzita je v rámci svojho formačného poslania zameraná smerom k implementácii kresťanských hodnôt do sveta kultúry, vedy a vzdelávania, aby sa mohol realizovať skutočný pokrok v živote človeka a spoločnosti, smerujúci k civilizácii lásky, ktorá sa stáva zmyslom existencie ľudskeho subjektu.

Práve morálne protiklady, jestvujúce v oblasti vzdelávania, formácie, kultúry a vedeckého výskumu, sú určitou šancou pre kresťanov prezentovať kultúru ako výsledky slobodnej ľudskej aktivity, čiže kultúru ako súhrn správania, myslenia a spôsobu existencie ľudskej osoby.

V poslaní univerzity je potrebné zohľadniť morálne aspekty dotýkajúce sa kultúrneho a vedeckého života, ktorý má smerovať k integrálnnej formácii ľudskeho subjektu v kultúrnom

¹ Por. Druhý vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. Nr. 54.

² Por. J. F. Childress. *Secularization*. In: *A New Dictionary of Christian Ethics*. Ed. J. F. Macquarrie - J. Childress London 1986 s. 568 - 569.

kontexte. Toto poslanie nie je možné zodpovedne realizovať bez zohľadnenia antropologických východísk. Totiž, cez kultúru je možné lepšie a plnšie poznanie človeka a cez človeka je možné lepšie spoznanie kultúry, v ktorej človek žije, tvorí a morálne koná. Univerzita, zohľadňujúc pravdivý pohľad na človeka, môže zaujať pravdivý pohľad k problematike kultúry formačného procesu, pričom samotná ľudská osoba je kľúčom pochopenia problematiky kultúry i formácie. Z toho potom vyplýva fundamentálny cieľ univerzity, ktorým je kreovanie ľudského sveta objektívnej pravdy a slobody, meraného mierou, ktorou je ľudská osoba chápaná v jej celistvosti.

Ohlasovanie kresťanských hodnôt na univerzite spočíva aj v prezentácii celkovej orientácie vzdelávania a formácie ľudského subjektu, ktorou je smerovanie k celkovej dokonalosti ľudskej osobnosti, k dobru celej spoločnosti, čo sa dá dosiahnuť vzdelávaním ľudského ducha takým spôsobom, aby „...sa rozvíjala schopnosť obdivovať, poznávať, kontemplovať, utvárať si osobný úsudok a pestovať náboženský, mravný a spoločenský zmysel“³. V tomto je zakotvený zmysel univerzity, jej finalita a zároveň aj jej axiologická orientácia.

V poslaní univerzity v oblasti vzdelávania, formácie a vedeckého výskumu ide predovšetkým o stretnutie kategórií pravdivosti a morálnosti, v perspektíve autentického kultúrneho rozvoja. Kultúra je estetickou kategóriou krásna a je to fenomén spojený s existenciou človeka, čiže opravdivá kultúra je všetko to, čo pomáha človekovi byť viac človekom. Univerzita má rozlišovať medzi osobnou a vecnou kultúrou v oblasti vzdelávania, pretože kultúra je základným nástrojom interpersonálnej komunikácie. Preto interpersonálna komunikácia v oblasti kultúry má viesť k ozajstnému a užitočnému dialógu medzi rozličnými skupinami a národmi.

Kultúra je skutočnosť pochádzajúca z osobnej činnosti človeka na ceste jeho osobných zážitkov a konania, či už individuálneho alebo spoločenského charakteru⁴, čo sa prejavuje i v dimenzii vzdelávania a formácie. Poslaním univerzity je predovšetkým zdôraznenie ľudského charakteru vzdelávacieho a formačného procesu, v ktorom sa poukazuje na personálny rozmer. Formácia a vzdelávanie človeka sa odohráva vo všetkých dimenziách života ľudskej osoby, ktorá existuje, poznáva, rozhoduje sa a koná, čím sa má podieľať na rozvoji spoločnosti, ktorá má smerovať (v duchu poslanca kresťanov) k civilizácii lásky.

Zmyslom formácie ľudského ducha je smerovanie ku konkrétnemu a pravdivému človečenstvu, čiže k zdokonaľovaniu ľudského subjektu. Univerzita má morálnu zodpovednosť za rozvoj formačného procesu, pretože je to zodpovednosť za každého konkrétného človeka – študenta, ktorý má neodňateľné právo na poznanie objektívnej pravdy. Univerzita má humanizovať a rozvíjať človeka, aby si mohol, spoznajúc pravdu, slobodne vybrať dobro⁵. Poslanie univerzity spočíva v prezentácii pravdivého pohľadu na nesmierne bohatstvo ľudského ducha v rozličných špecializačných odboroch, v ktorých človek dosiahol pozitívne výsledky. Univerzita sa má stať miestom, kde človek rozvíja svoju osobu integrálnym spôsobom, aby ako zrelý a zodpovedný ľudský subjekt mohol prevziať osobnú zodpovednosť za svoj život ako i spoluzodpovednosť za rozvoj národa, vlasti a sveta.

Svetský humanizmus, ktorý prinajmenšom ignoruje existenciu Boha a objektívnych morálnych noriem, ktorých pôvodcom je Boh⁶, sa javí ako nedostatočná náhrada za odstránený rozmer transcendentna z oblasti intelektuálnej a duchovnej formácie ľudského subjektu. Napriek tomu, že človek je tvorcom kultúry a že kultúra spätne vplýva na človeka, tak človek, ktorý

³ Por. Druhý vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. Nr. 59.

⁴ Por. M. A. Krapiec. *Človek w kulturze*. Rzym - Warszawa 1990 s. 331 - 335.

⁵ Por. W. Dłubacz. *O kulturę filozofii*. Lublin 1994 s. 21 - 24.

⁶ Por. G. Grisez. *The Way of the Lord Jesus. Vol. 1. Christian Moral Principles*. Chicago 1983 s. 811 - 816.

vytvára kultúru bez Boha sa dostáva do nepriateľského postoja voči sebe samému pretože nerešpektuje Stvoriteľa, od ktorého je bytostne závislý. Vytvára totiž kultúru, ktorá je neľudská, pretože svetský humanizmus vedome nerešpektuje Toho, Kto stvoril človeka na Svoj obraz a podobu. Vlastne je to niečo, čo nemožno nazvať kultúrou v plnom zmysle daného terminologického vyjadrenia.

Prítomnosť kresťanských hodnôt je z tohto dôvodu v kultúre a vede veľmi dôležitá, nakoľko predkladajú spôsob riešenia stavu, v ktorom sa kultúra a veda nachádzajú z dôvodu aplikovaných ateistických východísk. Pracovníci univerzity si v rámci svojho poslania majú byť vedomí, že kultúra je v istom zmysle určitým svetom hodnôt, prostriedkov, ktoré človek využíva, a cieľov, ktoré realizuje, pričom tieto hodnoty sú i náboženského charakteru⁷. Ide teda o prezentáciu kresťanského axiologického fundamentu, ktorý rešpektuje primát morálnych a sakrálnych hodnôt, ktoré sa ateizmus snaží odstrániť zo sveta kultúry a vedy, pretože poukazujú na transcendentný rozmer života ľudskej osoby i spoločnosti. Tento rozmer však nezapadá do materialistického a redukcionistického konceptu videnia sveta a človeka, ktorým nechce vidieť prirodzenú prítomnosť vzťahu medzi kultúrou, vedou a morálnou normou.

Univerzitný svet si v rámci naplnenia svojho poslania v tejto dimenzii formačného, kultúrneho a vedeckého života musí uvedomiť, že kultúrna dimenzia života osoby dáva možnosti spolukonania a dialógu medzi osobami a spoločnosťami. Realita v spoločnosti v oblasti kultúry však často smeruje k vytváraniu uniformizmu v kultúre pomocou spoločenských komunikatívnych prostriedkov⁸, čo znemožňuje rozvoj ľudskej osoby i národa. Práve kultúrna identita národa, ktorá umožňuje viesť obohacujúci dialóg s inými národmi, je často rafinovaným spôsobom potláčaná rozličnými aktivitami v politike, hospodárstve a právnom systéme. Univerzita má poukázať na základné ľudské práva národa v tejto bytostne dôležitej oblasti a kritizovať jestvujúci kultúrny imperializmus západnej kultúry, ktorý ničí duchovné, kresťanské a národné hodnoty i tradície každého národa.

Nakoľko je univerzita zodpovedná za rozvoj ľudského subjektu v tejto dôležitej oblasti, ktorou je kultúra, veda, výskum a vzdelávanie, vyžaduje sa od jej pracovníkov pri prezentácii pravdivých hodnôt⁹ autentické osobné svedectvo. V poslaní univerzity sa vyžaduje, aby bola ako celok bytostne prítomná v tejto oblasti kultúry s celým svojím duchovným bohatstvom, aby prinášala svoj podiel, ktorý má výnimočnú hodnotu¹⁰, a tak skutočne pomáhala rozvoju kultúry, vedy a poznania, a tým aj rozvoju samotného ľudského subjektu.

Zodpovedná formácia človeka na univerzite vychádza z toho, že je to človek, ktorý stanovuje centrum vzdelávacieho procesu, že práve k človeku smerujú a vzťahujú sa všetky kroky subjektov podieľajúcich špecifickým spôsobom študenta. Týmto spôsobom univerzita napomôže rozvoju duchovno-intelektuálnej a morálnej dimenzie života formovanej ľudskej osoby.

Proces implementácie kresťanských hodnôt a kresťanskej morálnosti v procese formácie, vzdelávania a v oblasti vedeckého výskumu má nasmerovať človeka dnešnej doby k hlbokému pochopeniu a k vnútornej duchovnej afirmácii *lex naturalis*. Pravdivé hodnoty, ktoré majú pedagogickí pracovníci odovzdať v rámci svojej angažovanosti na univerzite, majú byť

⁷ Por. A. Rodziński. *Osoba moralność kultura*. Lublin 1989 s. 231.

⁸ Por. *Instrumentum laboris*. nr. 7.

⁹ Hodnoty, ktoré často prezentuje súčasná kultúra nielenže nenapomáhajú integrálnemu rozvoju človeka, ale sú príčinou kultúrnej deštrukcie morálnosti, ktorá by mala vyjadrovať vznešenosť dôstojnosti ľudskej osoby. Prezentácia kresťanských hodnôt v tejto sfére by mala byť cestou prinávratenia autentického a pravdivého zmyslu kultúre ako takej.

¹⁰ Por. Jan Paweł II. *Oređzie na Światową Konferencję poświęconą polityce kulturalnej*. In: *Oređzia Ojca Świątego Jana Pawła II*. Tom II. Kraków 1998 nr. 4.

vyjadrením hľadania pravdy v každej historickej epoche. Nemusia sa báť kritického pohľadu spoločnosti na kresťanské hodnoty v oblasti vzdelávania a vedeckého výskumu, lebo ony musia byť podrobené skúške, aby sa stali živšími, aktuálnejšími a osobnejšími, aby sa odstránilo z nich to, čo nie je autentické¹¹.

Poslaním univerzity je pozitívne pôsobiť v oblasti vzdelávania a vedy, ktorej prinavrátia morálny a duchovný rozmer, zohľadňujúc pravdivý antropologický fundament. Na jednej strane rozvoj poznania seba samého a Boha je fundamentom pre integrálny rozvoj, ktorý umocňuje úctu ku kultúrnym identitám prítomným v celej ľudskej rodine. Multikulturálny dialóg, ku ktorému je univerzita určená zo svojej podstaty má vždy rešpektovať identitu národných kultúr, bez ktorej nie je možný dialóg a pravdivý rozvoj v tejto oblasti. Nesplnenie tohto morálneho predpokladu i tejto požiadavky má za následok alienáciu kultúr, dominanciu jednej kultúry nad druhou alebo kultúrny imperializmus.

Angažovanosť univerzity v tejto oblasti sa v personalistickom zmysle dotýka osoby človeka. Kresťanské hodnoty sú svedectvom toho, že je nevyhnutné vyvarovať sa akéhokoľvek redukcionizmu, je potrebné aplikovať integrálny pohľad na osobu človeka, lebo „človeka možno najúplnejšie vystihnúť, keď sa naň nazerá v spojitosti s jeho kultúrou cez jazyk, históriu a postoje k podstatným existenciálnym skutočnostiam. V poslaní univerzity sa takto stáva človek centrálnym bodom činnosti, lebo ide o jeho identitu a zmysel života, ktoré možno realizovať len v duchu pravdy pretvárajúcej civilizáciu. V poslaní univerzity ide o zodpovednú prezentáciu pravdivých hodnôt, ktoré sú ponukou pre formujúceho sa človeka a spoločnosť, kde sa tieto hodnoty ponúkajú k slobodnému prijatiu a nasledovaniu. Len pravé hodnoty môžu zdokonaľovať osobu človeka, a to realizáciou jej prirodzenosti¹². V dimenzii univerzitného vzdelávania a vedy je pravda, láska, sloboda a spravodlivosť normatívnou hodnotou, pretože v tomto duchu možno ponúknuť konečnú odpoveď súvisiacu s ľudskou osobou v kontexte jej dočasnej i nadčasovej existencie a finality.

Je morálnym poslaním univerzity opäť objaviť a prezentovať objektívny poriadok hodnôt i prirodzenú autonómiu pozemských realít, dať im formou slobodnej ponuky kresťanskú spiritualitu. Na univerzite ide o morálnu zodpovednosť predovšetkým za subjekt formačno-vzdelávacieho procesu, ktorým je osoba človeka, lebo tento človek tvorí kultúru a jeho morálny postoj a intelektuálne kvality rozhodujú o charaktere kultúry a spoločnosti. Človek sa takto stáva spojivom všetkých komunikačných ciest medzi univerzitou a zložitou realitou sveta, ktorá je morálnou výzvou pre všetkých zodpovedných činiteľov.

Ľudskej osobe totiž prináleží možnosť rozvoja a dosiahnutie plnosti pravej ľudskosti je možné skrze formačný proces, ktorým človek rozvíja a cibrí svoje duševné a telesné vlohy, pričom premieňa realitu sveta, ktorý sa stáva ľudskejším a čoraz viac mu umožňuje stávať sa človekom¹³.

Preto kresťanská univerzita musí klásť dôraz na duchovný rozmer formácie, vzdelávania a vedy, ktorý je centrom skutočne pravdivej kultúry, umožňujúcej človekovi plný rozvoj jeho osoby. Vzdelávanie a európska kultúra sú poznačené chápaním transcencie ľudskej osoby a svojimi koreňmi siaha do kresťanskej viery¹⁴. Kresťanstvo zohralo dôležitú morálnu úlohu v histórii európskeho vzdelávania a vedy, keď neustále prispievalo k rozvoju duchovného rozmeru

¹¹ Por. Ján Pavol II. *Centesimus annus*. Nr. 50.

¹² Por. Ján pavol II. *Fides et ratio*. Nr. 25.

¹³ Por. Druhý vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. Nr. 53.

¹⁴ Por. Jan Paweł II. *Przemówienie Ojca Świętego Jana Pawła II na zakończenie symposiumu presynodalnego*. (3. 10. 1991) In: *Chrześcijaństwo i kultura w Europie. Pamięć, świadomość, program*. Akta symposiumu presynodalnego Watykan 1991. Kielce 1992 Nr. 4.

života človeka. V dnešnej situácii nadobúda toto poslanie univerzity bytostne dôležitý význam, pretože technický a ekonomický rozvoj oslabuje i predbieha etickú citlivosť človeka žijúceho v epoche ateistického postmodernizmu.

Veľkosť a vznešenosť poslania univerzity spočíva v tom, že má prispieť k súladu súčasnej civilizácie s objektívnou pravdou a tak prispieť k autentickému pokroku, ktorý nie je možný bez zodpovedajúcej permanentnej prípravy¹⁵. Je to široké pole pôsobnosti, v ktorom má univerzita formačne pôsobiť s cieľom obnoviť seba, študenta i spoločnosť, pretože vzdelávanie a veda má smerovať k celkovej (i morálnej) dokonalosti človeka. To pomôže môže pomôcť prekonať bolestné pozostatky minulosti i prítomné problémy. V tomto sa ukrýva podstata poslania univerzity, totiž že má vložiť do ľudského subjektu nového slobodného ducha, ktorý oživí samotnú substanciu poznania, jeho pôvodnú podstatu, ktorou je objektívna pravda. Realizácia ideálu univerzity nie je možná bez rešpektovania primátu ducha nad hmotou, toho ducha, ktorý nevyľúči z formačného procesu a vedy vieru v Boha tak, ako sa ich ľudský rozum vo svojej pýche pokúsil vylúčiť a skompromitovať v priebehu dramatickej histórie ľudstva.

Totíž, nemožno postupovať redukcionisticky, ako sa o to pokúsil ateizmus alebo iné ideologické koncepty za posledných dvesto rokov. To poukazuje na morálnu zodpovednosť univerzity, pretože vzdelávanie a formácia je súčasťou života každého človeka a jednou z jej základných úloh je formácia v duchu plnšieho stávania sa človeka človekom. Úlohou kresťanskej univerzity, vzdelávacieho a formačného procesu, i vedy je, aby človek viac „bol“ a nie, aby iba viac „mal“.

Univerzitné inštitúcie sa majú stať prameňom múdrosti, ktorá ponúka objektívne pravdivé hodnoty vedúce kultúru a vedu k afirmácii lásky ako najpodstatnejšieho princípu formačného a vzdelávacieho procesu. Ak sa univerzity zodpovedne budú venovať hľadaniu pravdy¹⁶, a tak napomáhať rozvoju dôstojnosti človeka, budúcnosť človeka a civilizácie bude mať dynamiku. Nejde výlučne o vedecké a formačné pôsobenie, ale i o dialóg kresťanstva a kresťanských hodnôt s kultúrou, kde sa majú rozvíjať kultúrne tradície a identita človeka. Kultúrne patrimonium kresťanstva sa včleňuje do kultúrneho dedičstva národov a formou axiologickej komunikácie napomáha rešpektovaniu tradícií a hodnôt, ktoré majú univerzálny význam.

Určitým problémom univerzity v dnešnej dobe je slabosť, spôsobená stratou viery vo vlastné duchovné hodnoty, a problematické oddeľovanie vonkajšieho spôsobu života od religióznych základov a zdrojov spirituálnej vitality kresťanských hodnôt. Pred pedagogickými pracovníkmi je morálna úloha obnovy vzdelania v univerzitnej oblasti a vedeckého výskumu, ale i vzdelania v najširšom zmysle slova. Kresťanský orientovaný pedagógovia sú teda povolani odhaliť transcendentnú duchovnú realitu obsahujúcu kresťanskú axiologickú orientáciu a interpretáciu sveta a človeka.

In: Univerzita v procesoch modernizácie Slovenska. Trnava 2002 s. 53 – 55. ISBN 80-89034-22-5

¹⁵ Por. Druhý vatikánsky koncil. *Gaudium et spes*. Trnava 1993 Nr. 62.

¹⁶ Por. Ján Pavol II. *Ex corde Ecclesiae*. Trnava 1998 Nr. 4.